Richtsnoeren voor beleid met het oog op prijsstabiliteit

In onderstaand artikel van dr. R.J. Berndsen, werkzaam op de Afdeling Monetair en economisch beleid, worden richtsnoeren gepresenteerd die een op prijsstabiliteit gericht gedrag van alle economische actoren bevorderen. Het monetaire beleid kan dan efficiënter worden toegepast hetgeen lagere maatschappelijke kosten met zich brengt.

1 Inleiding

Het streven naar en handhaven van prijsstabiliteit is een van de algemeen geaccepteerde doelstellingen in Nederland op het terrein van de macro-economie. De verantwoordelijkheid hiervoor is in de eerste plaats gelegd bij de Nederlandsche Bank. Via een op prijsstabiliteit gericht wisselkoersbeleid geeft de Bank aan haar primaire verantwoordelijkheid zo goed mogelijk inhoud. Naast het gedrag van de centrale bank, kan het gedrag van bijvoorbeeld gezinnen, bedrijven en de overheid de inflatie beïnvloeden. Deze invloed wordt niet als zodanig beoogd maar vloeit voort uit het streven van genoemde economische actoren om hun respectieve doelstellingen te bereiken. Het gevolg hiervan is wèl dat het streven van de centrale bank naar prijsstabiliteit kan worden bemoeilijkt. Om dit te voorkomen zouden economische actoren, naast hun specifieke doelstellingen, in hun gedragingen rekening kunnen houden met de gevolgen daarvan voor de inflatie. Daartoe af te spreken richtsnoeren ten aanzien van het gedrag van de verschillende economische subjecten kunnen de efficiëntie van het monetaire beleid vergroten. Daardoor kan een niet-inflatoire economische ontwikkeling tegen lagere kosten worden bereikt. Een dergelijk stabiel klimaat levert een bijdrage aan twee andere macro-economische doelstellingen, een duurzame economische groei en volledige werkgelegenheid.

Richtsnoeren voor verschillende typen beleid met het oog op prijsstabiliteit is een onderwerp waaraan de Bank vaker aandacht heeft besteed.[1] In dit artikel wordt een synthetische kijk gepresenteerd op de wijze waarop een op prijsstabiliteit gericht gedrag van alle economische actoren vorm zou kunnen krijgen.

2 Prijsstabiliteit en het monetaire beleid in Nederland

Het streven naar en handhaven van prijsstabiliteit is in Nederland bij wet opgedragen aan de Bank. Dit is verwoord in het bekende artikel 9 van de Bankwet 1948: 'De Bank heeft tot taak de waarde van de Nederlandse geldeenheid te reguleren op zodanige wijze als voor 's lands welvaart het meest dienstig is, en daarbij die waarde zoveel mogelijk te stabiliseren'. De economische argumenten voor prijsstabiliteit die destijds een rol hebben gespeeld bij de totstandkoming van die wet, blijven

1 Duisenberg (1993). Zie ook Berk (1994) en Berndsen (1993) waarin de bijdrage aan de inflatie van de overheid respectievelijk de sociale partners werd geanalyseerd.

onverminderd actueel. Samengevat kan worden gesteld dat het belangrijkste argument voor prijsstabiliteit is dat inflatie een efficiënte allocatie van middelen in de economie verstoort en een ongerichte, niet democratisch gesanctioneerde herverdeling van inkomens en vermogens teweegbrengt. Economische subjecten kunnen bij inflatie moeilijker onderscheid maken tussen relatieve prijsstijgingen, die veranderingen in schaarsteverhoudingen weerspiegelen, en algemene prijsstijgingen. Als reactie op de daardoor toegenomen onzekerheid zullen economische subjecten de prijs van door hen aan te bieden goederen en diensten ook verhogen waardoor de inflatie een meer persistent (of, erger, een zelfversterkend) karakter krijgt en de kans op misallocaties toeneemt. Als gevolg van dit proces, dat meestal in gang wordt gezet door een bepaalde schok aan de vraag- of aanbodkant van de economie, neemt de onzekerheid toe en zal de economische activiteit afnemen. Uit empirisch onderzoek blijkt dat over een wat langere termijn prijsstabiliteit een bijdrage kan leveren aan economische groei (zie bijvoorbeeld Fischer 1993). Het bereiken en handhaven van prijsstabiliteit is daarom een algemeen belang. Hierbij wordt prijsstabiliteit pragmatisch opgevat als een jaarlijkse prijsstijging van de consumentenprijsindex tussen nul en twee procent.[1]

Ook op Europese schaal wordt het belang van een stabiele prijsontwikkeling in steeds bredere kring onderschreven. In het Verdrag van Maastricht, dat in november 1993 in werking is getreden, is expliciet opgenomen dat het handhaven van prijsstabiliteit het hoofddoel is van de op te richten Europese Centrale Bank. Deels in samenhang hiermee gaan steeds meer regeringen ertoe over om de centrale bank van hun land een autonome status te geven, zoals in Frankrijk en Spanje recent is gebeurd, met een uitdrukkelijk mandaat om te streven naar prijsstabiliteit. Dit alles betekent echter niet dat het monetaire beleid wordt gevoerd zonder op de overige macro-economische doelstellingen te letten. Onverminderd het doel van prijsstabiliteit, dient het monetaire beleid het algemene economische beleid te ondersteunen.[2]

In Nederland heeft de centrale bank het monetaire beleid vorm gegeven door een vaste koppeling van de koers van de gulden aan die van de Duitse mark. Over de periode 1960-1993 bezien kent Duitsland de laagste gemiddelde inflatie van alle OESO-landen. Door de koppeling importeert Nederland op de middellange termijn deze relatief lage Duitse inflatie.[3] Dit vloeit voort uit onder meer de verwevenheid van de Nederlandse economie met de Duitse. Langs deze weg levert het monetaire beleid een directe bijdrage aan prijsstabiliteit. De exogene schok van de Duitse hereniging leidde weliswaar tijdelijk tot een hogere inflatie in Duitsland, en daarmee ook in Nederland, maar verwacht mag worden dat het Duitse monetaire beleid dat gericht is op prijsstabiliteit ervoor zal zorgen dat op termijn deze inflatie wordt gereduceerd.

Daarnaast impliceert de vaste wisselkoers met de Duitse mark ook een *indirecte* bijdrage aan prijsstabiliteit. Deze indirecte bijdrage hangt samen met de disciplinerende werking die uitgaat van een vaste wisselkoers tussen landen die onderling sterk economisch geïntegreerd zijn. Indien namelijk in Nederland de prijsstijging structureel boven de Duitse inflatie uit zou komen, treedt een aanpassingsproces in werking dat uiteindelijk resulteert in een verlaging van de Nederlandse inflatie. Deze aanpassing vindt plaats via een verslechtering van onze concur-

1 Deze definitie van prijsstabiliteit werd gehanteerd door het Comité van centralebankpresidenten, de voorloper van het per 1 januari 1994 opgerichte Europese Monetaire Instituut.

2 Zie artikel 105, lid 1 van het Verdrag van Maastricht.

3 Zie Berk en Winder (1994).

Grafiek 1 Inflatie

Procentuele mutaties ten opzichte van voorafgaande overeenkomstige periode

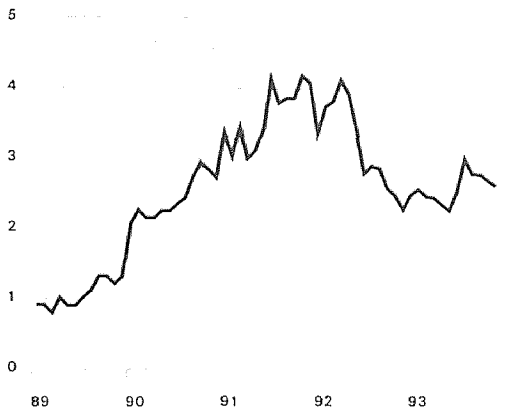

Met ingang van januari 1991 wordt gebruik gemaakt van de consumentenprijsindex voor alle huishoudens. Voor deze datum wordt de prijsindex gezinsconsumptie totale bevolking gebruikt.

rentiepositie die zich vertaalt in een hogere werkloosheid. De hierdoor opgeroepen loonmatiging en afnemende bestedingen zorgen vervolgens voor een vertraging van het inflatietempo. Tegelijkertijd zullen financiële markten, die vertrouwd zijn met het zojuist genoemde aanpassingsproces, een neerwaartse druk op de gulden uitoefenen waardoor een stijging van de Nederlandse rente noodzakelijk wordt om de wisselkoers met de Duitse mark te handhaven. De hogere rente zal de bestedingen doen afnemen, waardoor ook langs deze weg een vermindering van de inflatie volgt.[1] Hoewel uiteindelijk dus via een omweg een reductie van de inflatie wordt bewerkstelligd, is dit een pijnlijk en moeizaam aanpassingsproces. Het monetaire beleid kan het doel van prijsstabiliteit dus niet wrijvingsloos bereiken. Anders gezegd, met een dergelijke aanpassing gaan maatschappelijke kosten gepaard. Daarom moet zoveel mogelijk worden voorkomen dat deze omweg nodig is. Dit kan indien economische subjecten in hun gedrag rekening houden met het streven naar prijsstabiliteit.

3 Kostencomponenten van inflatie

In deze paragraaf wordt nagegaan aan welke achterliggende factoren de inflatie kan worden toegeschreven die in de periode 1989-1993 is opgetreden. Vervolgens komen de economische actoren aan bod die de desbetreffende factor het meest beïnvloeden. Op deze manier kan in kaart worden gebracht welke bijdrage aan de inflatie kan worden toegerekend aan de verschillende economische subjecten.

In grafiek 1 is de Nederlandse inflatie van de afgelopen vijf jaar weergegeven.[2]

Afgemeten aan de doelstelling van prijsstabiliteit kan de Nederlandse prijsontwikkeling in de laatste drie jaar van de beschouwde periode niet als geheel bevredigend worden gekenschetst. Daar komt bij dat in 1993 sprake was van een slechte conjuncturele ontwikkeling

1 Zie Wellink (1990) voor een uitvoerige uiteenzetting.
2 Met ingang van maart 1994 hanteert het CBS een nieuw prijsindexcijfer, de consumentenprijsindex. Dit nieuwe cijfer is beschikbaar vanaf januari 1991.

Grafiek 2 Opbouw prijsmutatie particuliere consumptie

Procentpunten

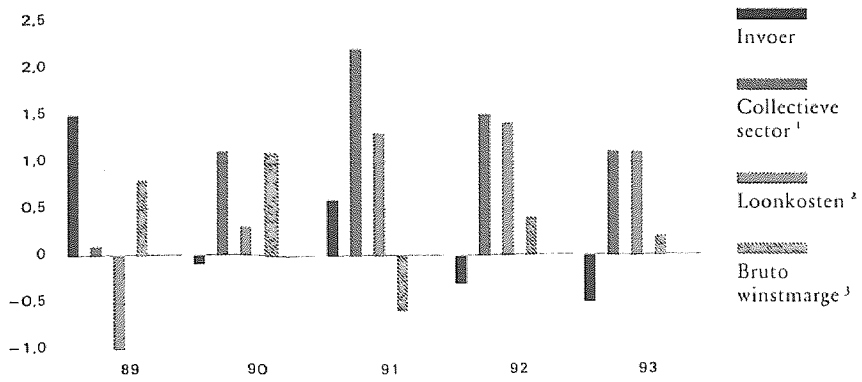

1 Hieronder wordt verstaan: de bijdrage van indirecte belastingen, aardgas, woningdiensten en kwartaire diensten.

2 Per eenheid produkt.

3 Inclusief kapitaalkosten.

en lage importprijzen (de reële olieprijs bevond zich aan het eind van 1993 op het niveau van voor de eerste oliecrisis), waardoor er uit dien hoofde weinig opwaartse druk op de consumptieprijzen stond. Het streven naar en handhaven van prijsstabiliteit vergt dan ook voortdurend aandacht, ook als dit doel binnen bereik lijkt. In grafiek 2 is een veelgebruikte onderverdeling in kostencomponenten weergegeven van de inflatie, afgemeten aan het prijspeil van de particuliere consumptie.[1,2]

De factor invoerkosten bestaat uit twee componenten: de invoerprijzen (in vreemde valuta) en de wisselkoers. Eerstgenoemde component wordt in hoofdzaak buiten Nederland bepaald en is dus voor Nederland een niet te beïnvloeden gegeven. De koppeling van de gulden aan de Duitse mark impliceert dat het voor de Bank niet mogelijk is om veranderingen in de guldenskoers van de valuta van andere landen dan Duitsland te compenseren. Overigens betreft het hier – gezien de ankerfunctie van de Duitse mark in het wisselkoersmechanisme van het EMS – vooral de economische grootmachten buiten Europa, te weten Japan en de Verenigde Staten. Veranderingen in de wisselkoersverhouding met dergelijke landen kunnen wel doorwerken op de inflatie in ons land. Uit de empirie blijkt echter dat de inflatiereductie die zich in Nederland na de oprichting van het wisselkoerssysteem van het EMS in 1979 heeft voorgedaan[3], voor tweederde deel is toe te schrijven aan de koppeling van de gulden aan de Duitse mark (zie Berk en Winder 1994). Dit weerspiegelt de succesvolle bijdrage van het monetaire beleid aan het bereiken van prijsstabiliteit.

De bijdrage aan de inflatie die toegerekend wordt aan de collectieve sector is tamelijk divers van aard.[4] Naast veranderingen in de tarieven van de indirecte belastingen, bestaat deze factor uit veranderingen in de aardgasprijs, de prijs van woningdiensten en de finale afzetprijs van kwartaire diensten.[5] De reden om de aardgasprijs hier tot de bijdrage

1 Zie Centraal Planbureau, CEP 1994, blz. 81 en de Nederlandsche Bank, Jaarverslag 1993, blz. 50.

2 De reden om niet de inflatiemaatstaf van grafiek 1 te gebruiken is dat de onderverdeling naar achterliggende oorzaken alleen te maken is aan de hand van het prijspeil particuliere consumptie dat gebaseerd is op de Nationale Rekeningen.

3 De inflatie in de pre-EMS periode bedroeg gemiddeld 6,6 % per jaar tegen 3 % in de periode ná 1979.

4 Zie Berk (1994) voor een gedetailleerde uiteenzetting van de overheidsinvloed op de inflatie.

5 Met ingang van het CEP 1993, noemt het CPB de som van de vier genoemde deelcomponenten niet langer 'collectieve sector'.

van de collectieve sector te rekenen is niet dat de overheid de aardgasprijs, die in principe de relevante ontwikkeling op de wereldmarkt volgt, zelfstandig zou bepalen, maar is gelegen in het feit dat de aardgasbaten voor het grootste deel ten gunste komen aan het overheidsbudget. De prijsstijging van woningdiensten wordt bepaald aan de hand van de gemiddelde huurprijsstijging en de prijs van woningdiensten verbruikt door eigenaar-bewoners. Omdat de overheid tot voor kort de gemiddelde huurprijsstijging direct reguleerde (thans geeft zij boven- en ondergrenzen voor de huurstijging aan), en omdat de huurstijging meegenomen wordt bij het bepalen van het huurwaardeforfait, is er aanleiding de prijzen van woningdiensten tot de overheidsinvloed te rekenen. Door de voorgenomen verzelfstandiging van woningbouwcorporaties zal de overheidsinvloed op de gemiddelde huurprijsstijging vermoedelijk sterk afnemen. In dat geval zal de bijdrage aan de inflatie van woningdiensten niet langer aan de overheid toegerekend mogen worden. Overigens laat dit onverlet dat de prijs van woningdiensten de inflatie blijft beïnvloeden, alleen de toerekening aan de verschillende factoren dient dan te worden aangepast. De prijs van kwartaire diensten heeft voor het overgrote deel betrekking op de gezondheidszorg. Omdat de overheid een grote invloed heeft op de budgetten en tarieven, wordt de prijsontwikkeling van kwartaire diensten aan de overheid toegerekend. Overigens is de prijsontwikkeling van kwartaire diensten empirisch gezien moeilijk te splitsen in een component die niet door de overheid wordt beïnvloed en een component die wèl door de overheid wordt beïnvloed.

De derde achterliggende factor is de ontwikkeling van de loonkosten per eenheid produkt. Deze factor wordt beïnvloed door de loonsom per werknemer en de arbeidsproduktiviteit. De arbeidsproduktiviteitsstijging heeft ceteris paribus een remmende invloed op de inflatie terwijl een toename van de loonsom per werknemer inflatoir werkt. Behalve de sociale lasten die werkgevers aan de sociale fondsen betalen, bestaat de stijging van de loonsom per werknemer uit de contractloonstijging en de incidentele loonstijging. De contractloonstijging wordt bepaald via CAO-onderhandelingen tussen werknemers en werkgevers. De incidentele loonstijging is onder andere afhankelijk van veranderingen in de samenstelling en leeftijd van de beroepsbevolking (bijvoorbeeld doordat de beroepsbevolking gemiddeld hoger is opgeleid dan vroeger).

De vierde factor die van invloed is op de inflatie is de bruto winstmarge. Deze factor is verder onder te verdelen in kapitaalkosten en winstmarge. De kapitaalkosten zijn grotendeels afhankelijk van de rente, vooral de lange rente, en kunnen niet direct worden beïnvloed door de overheid of de sociale partners. Ook de Bank heeft geen instrumenten om de lange rente direct te sturen. De kapitaalkosten kunnen in de huidige context dan ook goeddeels als exogeen worden beschouwd. De winst(marge) vervult in het economisch proces een belangrijke bufferfunctie waarin met name conjuncturele schokken op korte termijn dienen te worden opgevangen. Hierdoor kunnen opwaartse prijsimpulsen van de andere factoren op korte termijn worden afgezwakt, maar bedacht dient te worden dat op langere termijn sprake moet zijn van een voldoende winstgevendheid van het bedrijfsleven. Dit is belangrijk omdat de winst, behalve als buffer, ook als beloningsfactor voor ingezet kapitaal en als financieringsbron voor investeringen fungeert.

De jaarlijkse inflatie bedroeg, afgemeten aan de prijs van de particuliere consumptie, in de afgelopen vijf jaar gemiddeld 2,4 %. De hierboven genoemde achterliggende factoren hebben hieraan in zeer verschillende mate bijgedragen. Zo hebben de invoerkosten gemiddeld slechts 10 % van de in die periode opgetreden inflatie veroorzaakt. Ook de bijdrage van de bruto winstmarge (16 %) was gering. De collectieve sector (48 %) en de loonkosten (26 %) droegen verreweg het meeste bij aan de inflatie. De inflatie heeft in de afgelopen jaren dus voornamelijk een binnenlandse oorzaak gehad.

Dit geeft aanleiding te bekijken op welke wijze de binnenlandse economische actoren hun gedrag beter kunnen afstemmen op het streven van de centrale bank naar prijsstabiliteit. Het – met het oog op prijsstabiliteit – gewenste gedrag, wordt geformuleerd aan de hand van vier richtsnoeren: één voor iedere hierboven onderscheiden component. Aan deze richtsnoeren ligt het algemene uitgangspunt ten grondslag dat zoveel mogelijk moet worden vermeden dat een inflatoire impuls wordt geïnitieerd die vervolgens een vliegwiel in gang zet waardoor een structureel hogere inflatie zou kunnen resulteren. Ze moeten worden gezien als vuistregels die, indien ze door de desbetreffende binnenlandse economische subjecten in acht worden genomen, resulteren in een bescheiden bijdrage van de desbetreffende kostencomponent aan de inflatie. Daarnaast kunnen de richtsnoeren in sommige gevallen nog een indirecte temperende bijdrage aan de inflatie leveren doordat zij ertoe leiden dat een te hoge bijdrage van een andere factor niet wordt versterkt of zelfs wordt afgeremd. Indien naast een bescheiden binnenlandse bijdrage de importinflatie eveneens zeer gematigd is, komt de situatie van prijsstabiliteit binnen bereik. De volgens het richtsnoer maximaal toegestane bijdrage aan de inflatie is zodanig gekozen dat iedere kostencomponent een evenredige bijdrage heeft die nog juist verenigbaar is met prijsstabiliteit (2 % inflatie). Doordat elke factor *ten hoogste* naar rato mag bijdragen, komt de verantwoordelijkheid van iedere economische actor afzonderlijk goed naar voren zonder dat van de ene partij relatief grotere offers wordt gevraagd dan van de andere.

De richtsnoeren vormen tezamen een trendmatig kader waaraan de feitelijke bijdragen van de kostencomponenten kunnen worden getoetst. Bij een beoordeling van deze feitelijke bijdragen is het belangrijk om een trendmatig gezichtspunt te hanteren, praktisch in te vullen door bijvoorbeeld een vijfjaarsgemiddelde bijdrage van een kostencomponent aan de norm te toetsen. De achterliggende gedachte is dat een bijdrage van een component die incidenteel te hoog is, geen probleem hoeft op te leveren voor het streven naar prijsstabiliteit zolang trendmatig gezien aan de norm wordt voldaan. Het precies van jaar op jaar voldoen aan de richtsnoeren ('fine-tuning') is van minder belang. Op deze wijze wordt aangesloten bij de middellange-termijnhorizon die bij het monetaire beleid wordt gehanteerd ten aanzien van prijsstabiliteit. Het conform de richtsnoeren gewenste gedrag van de economische subjecten is dan ook niet bedoeld als een automatisme. De op een bepaald moment – met het oog op prijsstabiliteit – optimale beleidsreactie hangt steeds af van de dan geldende omstandigheden.

Bij de globale kwantitatieve invulling van de richtsnoeren – als kwantitatieve norm – dient voor iedere kostencomponent een maximaal toegestane bijdrage aan de inflatie te worden vastgesteld. De bijdrage van een factor is gedefinieerd als het produkt van het gewicht van die factor en de mutatie in die factor. De gewichten zijn bij benadering vastgesteld aan de hand van de gemiddelde bijdragen in de afgelopen

Tabel 1 Richtsnoeren voor prijsstabiliteit

Kosten-component	Richtsnoer	Gewicht [4]	Maximaal toegestane bijdrage [5]
Invoerkosten	koppeling gulden-Duitse mark	0,15	0,3
Collectieve sector [1]	gecompenseerde bijdrage	0,5	1,0
Loonkosten [2]	verantwoorde ontwikkeling	0,25	0,5
Bruto winstmarge [3]	voldoende concurrentie	0,1	0,2
Totaal		1,0	2,0

1 Hieronder wordt verstaan: de bijdrage van indirecte belastingen, aardgas, woningdiensten en kwartaire diensten.
2 Per eenheid produkt.
3 Inclusief kapitaalkosten.
4 De gewichten zijn afgerond op de gemiddelde bijdrage aan de inflatie in de periode 1988-1993.
5 In procentpunten, uitgaande van de situatie waarin nog net sprake is van prijsstabiliteit (2 % inflatie).

vijf jaar.[1] In combinatie met het gekozen uitgangspunt van evenredigheid mag de mutatie van elke factor maximaal 2 % bedragen aangezien bij die waarde van de inflatie nog net sprake is van prijsstabiliteit. De richtsnoeren zijn weergegeven in tabel 1 waarbij tevens de gewichten en de maximaal toegestane bijdrage van de factoren is vermeld.

Het richtsnoer voor het Nederlandse monetaire beleid, de *koppeling van de gulden aan de Duitse mark*, is reeds uitvoerig besproken in paragraaf 2. Daar kwam naar voren dat dit richtsnoer onder andere via de invoerkosten een significante bijdrage aan een lagere inflatie heeft geleverd. Volgens de bovenstaande globale kwantitatieve invulling is een bijdrage van de invoerkosten van 0,3 procentpunt nog verenigbaar met prijsstabiliteit.

Het richtsnoer voor de collectieve sector is een *gecompenseerde bijdrage*. Hiermee wordt bedoeld dat de overheid moet streven naar een bijdrage aan de inflatie die per saldo niet hoger is dan maximaal toegestaan. Uitgaande van bovenstaande kwantitatieve invulling betekent dit dat de som van de bijdrage van de vier onderscheiden deelcomponenten (indirecte belastingen, aardgas, huren en kwartaire diensten) niet hoger mag zijn dan 1 procentpunt. Sommige deelcomponenten mogen dus meer bijdragen aan de inflatie zolang deze hogere bijdrage gecompenseerd wordt door een lagere bijdrage van de andere deelcomponenten waardoor de gezamenlijke bijdrage niet boven de norm uitgaat. De reden om uit te gaan van een gecompenseerde bijdrage ligt in de erkenning dat de overheid valide redenen kan hebben om bepaalde prijsverhogingen te realiseren teneinde een gewenste herallocatie door te voeren of middelen te verwerven. Zo heeft de overheid de afgelopen jaren forse huurprijsstijgingen voorgeschreven. Deze huurprijsstijgingen waren echter nodig om de huurprijzen meer in overeenstemming te brengen met de exploitatiekosten van woningbouwcorporaties, zodat de rijksbijdragen aan de exploitatie van woningbouwcorporaties gelei-

1 Het nadeel van deze benadering is dat de maximaal toegestane bijdrage van een factor tijdsafhankelijk wordt. Hiertegenover staat het voordeel dat ook voor de bruto winstmarge en de indirecte belastingen een norm kan worden gegeven.

delijk kunnen worden afgeschaft. Een belangrijke voorwaarde voor het hanteren van dit richtsnoer – over een wat langere termijn bezien – is dat de overheidsfinanciën op orde moeten zijn. De overheid moet namelijk de financiële ruimte hebben om een beleid te kunnen voeren dat expliciet rekening houdt met de doelstelling van prijsstabiliteit. Zolang het financieringstekort en de collectieve lastendruk nog steeds te hoog zijn, is het bijvoorbeeld moeilijk om een te grote bijdrage van de prijsstijgingen van kwartaire diensten aan de inflatie te compenseren met een verlaging van bijvoorbeeld de BTW. In de ideale situatie zou de overheid een trendmatig overheidsbeleid moeten voeren waardoor de facto een acyclisch beleid ontstaat waarin de automatische stabilisatoren tegendruk kunnen geven aan de conjuncturele ontwikkeling. Hiervoor is het noodzakelijk dat gemiddeld het financieringstekort op een houdbaar niveau blijft, te definiëren als maximaal 2 % van het bruto binnenlandse produkt.

Voor de loonkosten is het richtsnoer een *verantwoorde loonontwikkeling*. Van een verantwoorde loonontwikkeling is sprake indien deze bijdraagt aan het streven naar prijsstabiliteit en verenigbaar is met een voldoende winstgevendheid van het bedrijfsleven. Ten aanzien van het streven naar prijsstabiliteit zouden sociale partners bij de onderhandelingen over de contractloonstijging uit kunnen gaan van een vergoeding voor inflatie op het niveau van prijsstabiliteit (de nominale looncomponent). Hierover zouden op centraal niveau afspraken kunnen worden gemaakt.[1] Langs deze weg zorgen de sociale partners voor een bescheiden bijdrage aan de inflatie en wordt voorkomen dat van de nominale vergoeding een zelfstandige impuls uitgaat waardoor een loon-prijs-spiraal zou kunnen ontstaan. Overigens past in dit stramien ook de afschaffing van de clausule van automatische prijscompensatie waarvan in sommige CAO's nog sprake is. Met betrekking tot een voldoende winstgevenheid van het bedrijfsleven kan worden opgemerkt dat deze noodzakelijk is om de investeringen en de daaruit voortvloeiende arbeidsplaatsen over een langere termijn op peil te houden. Hiervoor is het nodig dat de reële looncomponent gemiddeld genomen in de pas loopt met de trendmatige arbeidsproduktiviteitsstijging gecorrigeerd voor ruilvoetontwikkelingen. Beide looncomponenten combinerend leidt dit tot een stijging van de loonkosten van maximaal 2 %.[2]

De vierde factor is de bruto winstmarge, zijnde de netto winstmargeverbetering inclusief de kapitaalkosten. Aangezien deze factor als restpost wordt berekend omvat deze post in de praktijk ook de 'statistische ruis'. Voor de bruto winstmarge is een richtsnoer op zich daarom minder waardevol. Voor de netto winstmarge kan echter wel een additioneel richtsnoer worden opgesteld, te weten een *voldoende concurrentie*. De overheid kan een structureel te hoge winstinflatie inperken door maatregelen te treffen die de concurrentie stimuleren, met name in de afgeschermde sector van de economie.[3] Hierbij kan worden gedacht aan anti-(prijs)kartelwetgeving en een beleid voor een (verdere) bevordering van de mededinging (zie ook Van Riet (1993)). Als concreet voorbeeld kan worden genoemd het sinds 1 juli 1993 geldende verbod op horizontale prijsafspraken in het kader van de Wet economische mededinging. Als uitvloeisel hiervan zijn bijvoorbeeld makelaars die lid zijn van de overkoepelende branchevereniging gedwongen om de vaste courtagetarieven bij aan- of verkoop van een huis, los te laten.

1 Zie voor een soortgelijke aanbeveling Layard, Nickell en Jackman (1991), blz. 483.
2 Voor een nadere uitwerking hiervan zij verwezen naar Berndsen (1993).
3 Uiteraard worden maatregelen op dit terrein niet alleen genomen ter bevordering van prijsstabiliteit.

Ook de notarissen moeten hierdoor hun onderlinge prijsafspraken beëindigen. Daarnaast is met ingang van 1 juni 1994 een ander deel van genoemde wet in werking getreden dat onder andere marktverdelingsafspraken verbiedt. Het ligt voor de hand dat door de grotere mogelijkheden voor (prijs)concurrentie in de twee genoemde branches, maar ook elders[1], een neerwaartse druk op de prijzen zal ontstaan.

5 Wisselwerking tussen de richtsnoeren

Soms is het onvermijdelijk dat een kostencomponent een te hoge bijdrage aan de inflatie levert, afgemeten aan de hierboven genoemde norm. Compensatie in de vorm van een lagere bijdrage aan de inflatie van de andere componenten is dan wenselijk, met name ingeval de norm fors of langdurig wordt overschreden. De richtsnoeren bevorderen dat als zij consequent worden toegepast deze compensatie min of meer vanzelf plaatsvindt. Dit is bijvoorbeeld het geval bij een inflatoire impuls als gevolg van een prijsstijging in het buitenland die gepaard gaat met een forse ruilvoetverslechtering. Er is dan sprake van een te hoge bijdrage van de invoerkosten aan de inflatie. Deze te hoge bijdrage zal, indien de richtsnoeren worden toegepast, worden gemitigeerd door een lagere bijdrage van de loonkosten. Dit hangt samen met het feit dat in het richtsnoer van de verantwoorde loonontwikkeling wordt uitgegaan van de arbeidsproduktiviteit gecorrigeerd voor ruilvoetverslechteringen.

Naast een onvermijdelijke prijsstijging vanuit het buitenland, kan een tarief- of prijsstijging bij de overheid een onvermijdelijk karakter hebben. Indien een gecompenseerde bijdrage aan de inflatie niet mogelijk is, conform het richtsnoer voor de collectieve sector, zou sprake moeten zijn van compensatie op een indirecte manier. Deze compensatie zou kunnen plaatsvinden via een lagere bijdrage van de lonen. Doordat het richtsnoer voor de loonvorming uitgaat van een begrensde nominale stijging, zal een door de overheid veroorzaakte inflatieontwikkeling niet in de lonen doorwerken. In samenhang met deze loonmatiging zou de overheid compensatie kunnen bieden door een lastenverlichting in de sfeer van de loonbelasting. Wanneer de toestand van de overheidsfinanciën dit niet toelaat, en er dus een reële verschuiving van middelen van de particuliere sector naar de collectieve sector nodig is, zal het richtsnoer dit bevorderen en zo een afwentelingsspiraal helpen voorkomen.

Bij de hierboven genoemde onvermijdelijke prijsstijgingen is de loonkostencomponent de compenserende factor. Dit roept de vraag op hoe compensatie kan worden verkregen ingeval de bijdrage van de loonkosten zelf boven de norm uitgaat of, algemener gesteld, indien de inflatie structureel op een hoger niveau zou komen te liggen. In dat geval zal een door het monetaire beleid – via een koppeling van de gulden aan de Duitse mark – afgedwongen aanpassingsproces in werking treden. Zoals uiteengezet in paragraaf 2, zal door die aanpassing het inflatieecart met Duitsland via een moeizame en pijnlijke omweg uiteindelijk weer verdwijnen. Duidelijk mag zijn dat het zoveel mogelijk beperken hiervan de voorkeur verdient. Dat is juist wat het systeem van richtsnoeren beoogt te realiseren. Ook op korte termijn is een aanpassing mogelijk. Door de bufferfunctie die de winstmarge op korte termijn

1 In het afgelopen jaar zijn ongeveer 400 concurrentiebeperkende afspraken verboden verklaard.

vervult zullen ondernemers de marge moeten inkrimpen wanneer de bijdrage van de loonkosten of de collectieve sector te hoog wordt.

Overigens dient te worden bedacht dat de mate waarin het bovengenoemde systeem van richtsnoeren een succesvolle bijdrage kan leveren aan het streven naar prijsstabiliteit, afhankelijk is van het beloop van de Duitse inflatie. Mocht onverhoopt het Duitse inflatietempo structureel op een te hoog niveau komen te liggen, dan zal Nederland dit inflatoire klimaat niet geheel kunnen afwenden, ook niet indien aan de richtsnoeren wordt vastgehouden. Dit komt omdat bij consequente toepassing van de richtsnoeren gecombineerd met een inflatoire situatie in het relevante buitenland, de winsten als gevolg van de steeds verbeterende concurrentiepositie zullen toenemen. Over een wat langere termijn bezien is dit geen bestendige situatie en zal aan een hogere bijdrage van de loonkosten niet kunnen worden ontkomen. In combinatie met een hogere bijdrage van de invoerkosten zal ook in Nederland de inflatie oplopen. Dit hoeft geen verbazing te wekken aangezien, zoals eerder is opgemerkt, de Nederlandse inflatie structureel gezien in de pas loopt met de Duitse. Hiermee is de grens aangegeven van de bijdrage die de richtsnoeren kunnen leveren aan prijsstabiliteit.

6 Slot

De macro-economische doelstelling van prijsstabiliteit wordt in ons land breed onderschreven. Niettemin blijkt dat het gedrag van de meeste binnenlandse economische subjecten vaak niet strookt met deze doelstelling. De Bank, die primair verantwoordelijk is voor het bereiken en handhaven van prijsstabiliteit, draagt via een koppeling van de koers van de gulden aan de Duitse mark bij aan een lage bijdrage uit de buitenlandse bron. De in de afgelopen jaren opgetreden inflatie is in hoofdzaak afkomstig van binnenlandse bronnen. De economische actoren die naast de centrale bank invloed op de inflatie uitoefenen zouden daarom, naast hun eigen specifieke doelstellingen, rekening dienen te houden met de gevolgen van hun gedrag voor de inflatie. De in dit artikel belichte richtsnoeren beogen een dergelijk gedrag te bevorderen. Het monetaire beleid kan dan efficiënter worden toegepast hetgeen lagere maatschappelijke kosten met zich brengt. Als alle economische subjecten hun gedrag coördineren met het oog op prijsstabiliteit, plukt uiteindelijk iedereen in ons land de vruchten daarvan.

Literatuurlijst

Berk J.M. (1994) Overheid en inflatie, *Economisch Statistische Berichten*, 79, nr. 3945, blz. 53-56.
Berk J.M. en C.C.A. Winder (1994) Price movements in the Netherlands and Germany and the guilder-Dmark peg, *De Economist*, 142, nr. 1, blz. 61-72.
Berndsen R.J. (1993) Loonvorming en prijsstabiliteit, *Economisch Statistische Berichten*, 78, nr. 3934, blz. 980-984.
Centraal Planbureau, *Centraal Economisch Plan* 1994, Den Haag.
De Nederlandsche Bank, *Jaarverslag* 1993, Amsterdam.
Duisenberg, W.F. (1993) De monetaire politiek en de loonvorming, in: L.A. Geelhoed, P.A.G. van Bergeijk en J. van Sinderen (red.), *Met distantie, J.E. Andriessen en het economische bestuur*, Wolters-Noordhoff, Groningen.
Fischer S. (1993) The role of macroeconomic factors in growth, *Journal of Monetary Economics*, 32, blz. 485-512.
Layard R., S. Nickell en R. Jackman (1991) *Unemployment, macroeconomic performance and the labour market*, Oxford University Press.
Riet A.G. van (1993) Diensteninflatie en de convergentie naar prijsstabiliteit in Europa, *Kwartaalbericht*, 1993-1, De Nederlandsche Bank, blz. 21-33.
Wellink A.H.E.M. (1990) De mogelijkheden voor het monetaire beleid na de liberalisatie: de visie van de Nederlandsche Bank, *preadvies NIBE jaardag 1990*, Amsterdam, blz. 5-44.